

9. Чубинський П. Вказ. праця.- С. 690.
10. Черкаський І. Вказ. праця.- С. 22.
11. Шаровкин И. Вказ. праця.- С. 9.
12. Кистяковский Б. А. В защиту прав (интеллигенция и правосознание) // Вестник МГУ. Сер. Философия.- 1990- № 3, - С. 49.
13. Шаровкин И. Вказ. праця.- С. 10-11.
14. Черкаський І. Вказ. праця.- С. 23.
15. «Права, за яким судиться малоросійський народ. 1743 р.» - К., 1997.- Гл. XIII, арт. 1, п. 5.
16. Чубинський П. Вказ. праця.- С. 698-699.
17. Шаровкин И. Вказ. праця.- С. 13.
18. Там само.- С. 5.
19. Черкаський І. Вказ. праця.- С. 51.
20. Чубинський П. Вказ. праця.- С. 700.
21. Бойко І. Про цивільне право Гетьманщини за Кодексом 1743 р. // Право України.- 1999.- № 3.- С. 90.
22. Черкаський І. Вказ. праця.- С. 54.
23. Там само.- С. 55-57.
24. Шаровкин И. Вказ. праця.- С. 15-16.
25. Этнографические сведения о Подольской губернии.- С. 3.
26. Див.: Фурса Е. Проблемы наследования по-украински // Юридическая практика.- 2002.- № 46 (12 ноября).- С. 19; Фурса Е. Проблемы наследственных прав // Юридическая практика.- 2004.- № 4 (27 января).- С. 21; Евдокимов Д. Несоответствующие проблемы? // Юридическая практика.- 2004.- № 6 (10 февраля).- С. 16.
27. Цивільний кодекс України.- Закон і бізнес, 2003.- С. 299.
28. Там само.- С. 299.
29. Там само.- С. 300.
30. Див.: Гуцин В. В. Наследственное право.- М., 2002.- С. 8.

G. Zhurbelyuk

PECULIARITIES OF THE INHERITANCE IN UKRAINIAN OUTLOOK SYSTEM: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

The presented article is devoted to the problems of the inheritance, that transformed during XIX-XX centuries and became a reflection of not only the social-economic, but spiritual development of Ukrainians, improvement his legal culture.

УДК 343.343.3

Заруцький О. В.

ОЦІНОЧНІ ОЗНАКИ В СКЛАДІ ЗЛОЧИНУ ХУЛІГАНСТВО (ст. 296 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Статтю присвячено окремим проблемам оціночних ознак, за допомогою яких законодавчо описаний склад злочину хуліганство. Стаття відображає авторське розуміння проблеми і не претендує на загально визнану позицію у науці.

Дослідження проблеми оціночних ознак у складі злочину хуліганство слід почати з короткого огляду проблеми оціночних понять у праві взагалі. Проблема використання оціночних понять у структурі нормативних актів є давно відомою в правовій науці. Вперше в юридичній літературі термін «оціночні поняття» був ужитий у

праці проф. С. І. Вільяньського в 1956 р. Відповідно до визначення, яке дав С. І. Вільяньський, оціночні поняття містяться в таких правових нормах, які «...дають суду можливість вільної оцінки фактам і обліку індивідуальних особливостей конкретного випадку при обов'язковому водночас застосуванні закону» [1]. Але тоді, в 1956 р., цей

термін не був належним чином оцінений і не став терміном широкого вжитку. Остаточо він був визнаний серед правознавців тільки в 1963 р. з виходом праці В. Н. Кудрявцева «Теоретичні основи кваліфікації злочинців» [2]. Незважаючи на те, що проблемою оціночних понять у праві займалося багато науковців, слід відзначити, що й дотепер серед них немає єдності щодо назви даного правового феномену. Наприклад, одні науковці використовують назву «оціночні поняття»¹, інші - «оціночні терміни»², ще одні - використовують назву «оціночні поняття» та «оціночні категорії» як рівнозначні³. Визначальною з даної проблеми є позиція В. В. Пітецького, який спочатку використовував назву «оціночні поняття», а згодом, як і Г. Т. Ткешеліадзе, почав використовувати назву «оціночні ознаки»⁴.

Поряд з видимою неузгодженістю щодо назви даного феномену права наявна й неузгодженість щодо його визначення. Так, можна виділити наступні визначення оціночних понять:

- 1) оціночні поняття - це «виражене в нормах права положення (припис), в яких закріплюються найзагальніші ознаки, властивості, якості, зв'язки і відношення різноманітних предметів, явищ, дій, процесів, які детально не роз'яснюються законодавцем з тим, щоб воно конкретизувалося шляхом оцінки в процесі застосування права і дозволило здійснювати в межах зафіксованої в ньому спільності індивідуальну піднормативну регламентацію суспільних відносин» [3];
- 2) «оціночними є поняття, зміст яких безпосередньо розкривається в процесі застосування правових норм у межах зафіксованої законом спільності шляхом оцінки обставин конкретного випадку на основі правосвідомості суб'єкта, який застосовує закон» [4];
- 3) «оціночні поняття - загальні уявлення, які використовуються законодавцем для безпосереднього вираження соціальної значимості в праві і які вносять тим самим у правові норми оціночний момент, у результаті чого застосування цих норм передбачає

можливість самостійної оцінки конкретного випадку з боку правозастосовувачів і здійснення на її основі індивідуального піднормативного регулювання суспільних відносин» [5].

Отже, як видно з вищенаведених визначень, оціночні поняття є способом піднормативного регулювання правовідносин. Але це, як зазначає М. Б. Кострова [6], створює певну парадоксальну ситуацію, оскільки піднормативне регулювання певним чином не узгоджується з положенням, закріпленим у ч. 3 ст. 3 Кримінального кодексу України (далі - КК України) [7], в якій зазначено, що злочинність діяння визначається тільки цим Кодексом. Це означає, що тільки в КК України можуть закріплюватись усі ознаки, за наявності яких діяння набуває ознак суспільної небезпеки та визнається злочином, а застосування в тексті КК України оціночних понять, тобто таких понять, зміст та обсяг яких не визначається законодавцем повністю та є, по суті, відкритим, фактично створює передумови, за яких діяння буде «оцінене» як злочин, оскільки таким його розуміє відповідно до своєї правосвідомості суб'єкт правозастосування, а не тому, що таким дане діяння було визначено в законодавстві. Іншими словами, якщо, наприклад, розглянути склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 115 КК України (умисне протиправне заповдіання смерті іншій людині), то для оцінки такого діяння як злочинного суб'єкту правозастосування необхідно встановити: 1) факт смерті людини; 2) факт наявності умислу в особи, яка скоїла дане діяння, на позбавлення життя іншої людини; 3) наявність причинно-наслідкового зв'язку між діянням та фактом настання смерті, і якщо такі факти буде належним чином встановлено, то діяння особи об'єктивно визнаватиметься як злочин. У подальшій правозастосовчій практиці при розгляді аналогічних ситуацій всі вони отримуватимуть кримінально-правову оцінку та кваліфікацію саме в межах ч. 1 ст. 115 КК України. Якщо ж розглянути склад злочину, в якому містяться

¹ Див.: *Кашанина Т. В.* Оценочные понятия в советском праве // *Правоведение.*- 1976.- № 1.- С. 25-31; *Бару М. И.* Оценочные понятия в трудовом законодательстве // *Сов. гос-во и право.*- 1970.- № 7.- С. 104-108; *Лушинская П. А.* Решения в уголовном судопроизводстве: их виды, содержание и формы.- М., 1976.- С. 129-136; *Зажичкий В. И.* Оценочные понятия в уголовно-процессуальном законе: язык и стиль // *Советская юстиция.*- 1993.- № 13.- С. 25-26.

² Див.: *Черданцев А. Ф.* Толкование советского уголовного права,- М., 1979.- С. 93-102; *Боцко Л. М.* Совершенствование законодательной техники в условиях ускорения социально-экономического развития советского общества.- Ташкент, 1988.- С. 82; *Пиголькин А. С.* Язык закона- М., 1990.- С. 75.

³ Див.: *Дубовицкий В. Н.* Законность и усмотрение в советском государственном управлении.- Минск, 1984.- С. 64; *Агамиров Н. И.* Оценочные понятия в законодательстве (теоретические вопросы) // *Проблемы совершенствования советского законодательства-* Труды ВНИИСЗ- М., 1989.- Вып. 43.- С. 16.

⁴ Див.: *Питецкий В. В.* Оценочные понятия в советском уголовном праве: Автореф. дне... канд. юрид. наук.- Свердловск, 1979.- С. 5; *Питецкий В. В.* Применение оценочных признаков уголовного закона- Красноярск, 1995.- С. 6; *Ткешеліадзе Г. Т.* Судебная практика и уголовный закон.- Тбилиси, 1975.- С. 59-72.

оціночні ознаки, наприклад склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 296 КК України (хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом), то можемо стверджувати, що можливі випадки, за яких діяння, які загалом будуть аналогічними, але різнитимуться, наприклад, за такими обставинами їх скоєння, як час або місце, можуть отримати абсолютно різну кваліфікацію - від визнання їх злочинами до визнання їх адміністративними правопорушеннями. До речі, на позиції того, що саме для правильної кваліфікації хуліганських дій необхідно належним чином враховувати вищезазначені обставини часу та місця, стоїть і судова практика [8]. Чому ж можлива така різниця кримінально-правова оцінка? Як зазначалося вище, оцінка, яка ґрунтується на розумінні оціночних ознак, залежить від рівня правосвідомості суб'єкта правозастосування. Отже, кваліфікація часто визначатиметься саме розумінням суб'єкта правозастосування таких оціночних понять, як, наприклад, «грубе порушення», тобто характеризуватиметься високим рівнем суб'єктивності, а не об'єктивності оцінки.

Розглядаючи безпосередньо оціночні ознаки в складі злочину, передбаченого ст. 296 КК України (хуліганство), то, не зупиняючись на розгляді загальної характеристики ознак цього складу злочину, які докладно висвітлені в численних науково-практичних коментарях до КК України¹, маємо зазначити, що, як стверджують учені, хуліганство протягом тривалого часу традиційно описувалося законодавцем з використанням великої кількості саме оціночних ознак, що на практиці часто призводило до необґрунтованого розширення сфери застосування відповідної статті [9]. Такими оціночними ознаками в складі злочину хуліганство, як зазначають вищезгадані науково-практичні коментарі до КК України, є ознаки: «грубе порушення», «особлива зухвалість», «винятковий цинізм». Особливу зухвалість зазвичай визначають як нахабне поведіння, буйство, бешкетування, поєднане з насильством, що спричинило тілесне ушкодження чи знущання над потерпілим, зни-

щення або пошкодження майна, тривале порушення спокою громадян, зрив масового заходу, тимчасове порушення нормальної діяльності установи, підприємства, організації або громадського транспорту тощо; а винятковий цинізм визначають як демонстративну зневагу до загальноприйнятих норм моралі, наприклад: груба непристойність, публічне оголення, знущання над хворими, немічними особами, які перебувають у безпорадному стані, тощо [8]. Маємо зазначити, що, на нашу думку, з прийняттям Закону України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 р. № 1296-IV [10], в якому вперше відбулося закріплення визначення поняття «суспільна мораль», можуть виникнути труднощі в процесі кримінально-правової кваліфікації діяння особи саме як хуліганства, що супроводжувалося винятковим цинізмом, тобто зневагою до норм суспільної моралі. Це означає, що для того, щоб кваліфікувати діяння особи як хуліганство, вчинене з особливим цинізмом, суб'єкту правозастосування, відповідно до наведеного в Законі визначення суспільної моралі, необхідно встановити, що своїми діями особа порушила систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість, чим у свою чергу було грубо порушено громадський порядок. Вважаємо, що таке законодавче визначення та закріплення поняття «суспільна мораль» ще більше «розмиває» межі оціночних ознак у складі злочину хуліганство, оскільки такі поняття, як «етичні норми», «справедливість» та інші є також нечіткими.

Отже, з метою з'ясування, чи відповідають фактичні ознаки скоєного діяння оціночним ознакам, з використанням яких законодавчо закріплений склад злочину хуліганство, треба, окрім дотримання роз'яснень, які містяться в уже згаданій нами Постанові Пленуму Верховного Суду України, також ретельно досліджувати особу, яка скоїла дане діяння, з метою з'ясування її мотивів, а також факту усвідомлення того, що своїми діями, які є винятково цинічними або зухвалими, тобто такими, які є з точки зору суспільної моралі небажаними, могла б грубо пору-

¹ Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / За ред. М. І. Мельника, Н. І. Хавронюка - К.: Каннон, А.С.К., 2001 - С. 752-754; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. - 2-ге вид., пергробл. та доповн. / Відп. ред. С. С. Яценко - К.: А.С.К., 2002.- С. 679-687; Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар І.Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За зап ред. В. С. Сташиса, В. Я. Тація - К.: Концерн «Видавничий дім "Ін Юре"», 2003.- С. 805-810.

шити громадський порядок. Якщо ж особа не усвідомлювала, що діє особливо зухвало або цинічно і не бажала тим самим грубо порушити громадський порядок, то не можна стверджувати, що в її діях наявні ознаки хуліганства.

Насамкінець принагідно зазначимо, що в літературі існує точка зору, відповідно до якої вза-

галі не існує такий склад злочину, як хуліганство, а отже, немає й ознак такого злочину. Так, Г. І. Піщенко, поділяючи позицію відомих вчених з кримінального права, вважає, що хуліганство не є злочином, а є мотивом скоєння різних злочинів (поряд з помстою, ревнощами, корисливістю тощо) [11].

1. Вильянский С. И. Применение норм советского права // Ученые записки Харьковского юридического института.- Харьков, 1956.- Вып. 7.- С. 13.
2. Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений.- М., 1963.- С. 120.
3. Кашанина Т. В. Оценочные понятия в советском праве // Правоведение.- 1976.- № 1- С. 28.
4. Питецкий В. В. Оценочные понятия в советском уголовном праве: Автореф. дис... канд. юрид. наук.- Свердловск, 1979.- С. 7.
5. Шапченко С. Д. Оценочные признаки в составах конкретных преступлений: Автореф. дис... канд. юрид. наук.- К., 1988.-С. 12-13.
6. Кострова М. Б. Оценочная лексика в уголовном законе: уголовно-правовой, уголовно-процессуальный и криминалистический аспекты // Межвузовский сборник на-

учных трудов «Юрислингвистика-3: Проблемы юрислингвистической экспертизы».- Изд-во Алтайского госун-та, 2002.-С. 152-158.

7. Відомості Верховної Ради України.- 2001.- № 25,- Ст. 131.
8. Постанови Пленуму Верховного Суду України 1972-2002: Офіц. вид. / За заг. ред. В. Т. Маляренка.- К.: Видавництво А.С.К., 2003- С. 386-387.
9. Курс уголовного права. Особенная часть. Том 4. Учебник для вузов / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Г. Н. Борзенкова и д-ра юрид. наук, проф. В. С. Комиссарова.- М.: ИКД «Зерцало-М», 2002- С. 299.
10. Голос України.- 2004.- № 5.
11. Піщенко Г. І. Чи потрібна стаття про хуліганство в КК України? // Право України.- 2001.- № 2.- С 91-92.

O. Zarutskiy

THE VALUATED SIGNS IN THE FORMAL COMPONENTS OF HOOLIGANISM (ARTICLE 296 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

This article is dedicated to some problems of the valuated signs, which were used by the legislator in the formal components of hooliganism. The article represents the author's understanding of the problem and doesn't claim to represent the point of view of the scientist's majority.

УДК 349.2

Костюк В. Л.

ОСОБЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Статтю присвячено питанню визначення особливостей удосконалення джерел трудового права у ринкових умовах. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення трудового законодавства і, зокрема, прийняття Трудового кодексу України, який має закласти правові підвалини для правового регулювання ринкових трудових відносин.

Побудова в Україні ринкової економіки, подальше входження України до міжнародних інституцій вимагає розроблення нових підходів до

правового регулювання трудових відносин. Низка позицій, які раніше визнавалися єдино правильними та неспростовними, служили фунда-